

VSEBINSKE USMERITVE ZNANSTVENO- RAZISKOVALNEGA DELA NA INŠTITUTU ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA: STANJE IN PERSPEKTIVE*

PREDSTAVITEV GRADIVA IN RAZPRAVE NA 7., RAZŠIRJENI SEJI UPRAVNEGA ODBORA INŠTITUTA ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA DNE 06.01.1999¹

UVODNO POJASNILLO

Predsednica UO je na začetku seje spomnila, oziroma pojasnila, da je bila odločitev za to razširjeno sejo sprejeta na 6. seji UO dne 14. 10. 1998, ko je bil hkrati dogovorjen »ožji« koncept vsebinske razprave. Po prvotnem predlogu predsednice UO naj bi bila kadrovska zasedba na taki seji še nekoliko širša, vsebinsko pa naj bi razprava zajemala tudi tiste teme iz vsebinskega delokroga INV, ki uradno niso projekti na INV, se pa kot delovne naloge izvajajo po drugih raziskovalnih organizacijah v Sloveniji.

Ponujena sta dva predloga glede samega poteka razprave. Po prvem bi razprava potekala po posameznih sklopih bolj sistematično, po drugem pa bolj ohlapno in v obliki sproščenega pogovora na temo. Sprejeta je ta druga pot dela na seji kakor tudi sugestija, da vsak razpravljalec po seji svoja predstavljena razmišljanja pisno strne na eno do dve strani ter dostavi na Inštitut. Tako nastali prispevki naj bi bili skupaj z direktorjevim izhodiščnim gradivom sestavni del zapisnika 7., razširjene seje UO.² Že na seji je tudi sklenjeno, da se za »Raziskovalca« pripravi ustrezna kompilacija direktorjevega izhodiščnega vsebinskega gradiva ter vseh prispelih razpravljalskih prispevkov.³ Še pred tem pa naj bi direktor INV za objavo v Delovi prilogi »Scientia« modificiral svoje izhodiščno gradivo kot informacijo o delu INV. Tudi zato, ker do teh predvidenih objav v teku celega leta 1999 ni

* * *

* Za Razprave in gradivo priredila in prispevek nasloвила Vera Kržišnik Bukič

¹ Navzoči člani upravnega odbora: prof. dr. Anton Gosar, dr. Miloš Komac, dr. Vera Kržišnik Bukič, predsednica UO, akad. prof. dr. Janko Pleterški, prof. dr. Janko Prunk, Janez Stergar, Peter Winkler, Ostali povabljeni navzoči: doc. dr. Mitja Žagar, dr. Katalin Hirnók Munda, Sonja Kurinčič Mikuž, prof. dr. Matjaž Klemenčič, dr. Jernej Zupančič, direktor Inštituta za geografijo,

Ostali povabljeni odsotni: izr. prof. dr. Jera Vodušek Starič, izr. prof. dr. Miran Komac, (člana UO), prof. dr. Albina Nečak Luk, doc. dr. Otto Luthar, direktor ZRC SAZU.

² Na sami seji ni bil natančneje določen rok za oddajo teh prispevkov, predsednica UO je le apelirala, naj se to zgodi čimprej. Naknadno je nekatere člane UO za to še pisno poprosila. Do 18. februarja so svoj avtorizirani diskusijski prispevek oddali vsi razpravjalci z izjemo prof. dr. J. Prunka. Skupaj z direktorjevim izhodiščnim gradivom je tako nastal Zapisnik 7. (sedme), razširjene seje UO, ki je na osmi seji UO 31. marca 1999 kor tak tudi sprejet.

³ Za nalogo zadolžen direktor.

prišlo, in zaradi ponovno izkazanega interesa članov UO na seji UO 16.11.1999, se je predsednica UO zavezala, da bo sama priredila gradivo sedme (7.), razširjene seje za objavo v prvi prihodnji številki RiG-a.

POTEK RAZPRAVE

Vera Kržišnik Bukić

Današnja razširjena seja je posvečena le eni, a res zelo kompleksni temi: pretresu vsebinskih vidikov tekočega raziskovanja na INV in vprašanjem vsebinskih usmeritev razvoja INV v prihodnje. Vsebinsko dimenzijo kot tako poudarjam zato, ker sta z njo neposredno in tako rekoč organsko povezani še dve, kadrovska in finančna, in dejansko res odgovorna razprava zato skorajda ni možna brez upoštevanja njihovega medsebojnega prepletanja in součinkovanja. Pa vendar bi pledirala, da se poskušamo osredotočiti na zlasti vsebinsko-raziskovalna vprašanja; tudi zato, ker je možnost vpliva tega organa na drugi dve omenjeni dimenziji mala.

Upravni odbor je kot najvišji organ Inštituta odgovoren za razvojno strategijo delovanja ustanove, zato je prav, da se zdaj, ko je pred vrati 75-letnica obstoja Inštituta in še zlasti zato, ker se tudi v polju vsebinskih vidikov raziskovanja pojavljajo pomembne nove smeri in s tem povezane tudi različne dileme, vprašamo, kje smo in kako naprej. S pregledom zapisnikov Upravnega odbora sem ugotovila, da vsebinske sistematične razprave ni bilo na INV že vrsto let. Tudi z današnjo razpravo se seveda ne bo dalo odgovoriti na mnoga pojavljajoča se vprašanja, bo pa lahko v pomoč različnim prizadevanjem v zvezi z delovanjem INV, zlasti pa novo, sveže izhodišče za gotovo potrebna nadaljnja programska opredeljevanja.

Za današnjo sejo je pisna izhodišča pripravil direktor Inštituta, ki so dobra osnova za pogovor, a je vsebinska razprava zaželeno tudi izven okvira tega ponujenega koncepta.

GRADIVO ZA RAZPRAVO O DELU, PROGRAMSKIH OKVIRIH IN RAZVOJU INŠTITUTA ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA (INV)

Mitja Žagar

1. Uvod

V skladu s sklepom Upravnega odbora INV, da direktor pripravi uvodni prispevek za razpravo na seji o programskem razvoju inštituta, in po dogovoru s predsednico Upravnega odbora, naj prispevek ne presega nekaj (5-6) strani, sem zasnoval svoj uvodni prispevek tako, da sem ga razdelil v posamezne kratke problemske sklope. V uvodu opredeljujem temeljna izhodišča, ki so po mojem mnenju pomembna za oblikovanje razvojne strategije inštituta oziroma etničnih in manjšinskih študij ter proučevanja (slovenskega narodnega vprašanja). V naslednjem razdelku na kratko sedanje stanje na inštitutu in nekatere bistvene probleme, ki se ob tem kažejo. V nadaljevanju največ prostora posvečam delu na inštitutu in razmišljanjem o bodočem razvoju inštituta, pri čemer menim, da je zlasti pomembno, kako se bo inštitut odzival in prilagajal na situacijo in dogajanja doma in po svetu ter kako bo sledil razvoju znanstvenega področja in stroke v svetu. V sklepnem razmišljanju predlagam nekaj ukrepov, ki bi jih bilo po mojem mnenju potrebno uresničiti, da bi se inštitut lahko uspešno razvijal, zlasti pa predloge, kako bi pri tem kazalo uporabiti obeleževanje petinsedemdesetletnice inštituta.

Vsebinski okvir temu uvodnemu prispevku določa moje videnje stanja in razumevanje razvoja etničnih študij pri nas in v svetu ob koncu dvajsetega stoletja, pri čemer upoštevam vse bolj splošno uveljavljeno spoznanje o pomenu etničnih študij (v najširšem pomenu) v etnično in kulturno raznolikem svetu. Človekove pravice in svoboščine ter v tem okviru tudi manjšinske pravice, dobri (med)etnični odnosi, večkulturnost ter uspešna etnična in v njenem okviru manjšinska politika (multikulturalizem in/oz. interkulturalizem), uspešno urejanje in upravljanje (med)etničnih odnosov, zgodnje zaznavanje, preprečevanje, upravljanje in razreševanje etničnih (in drugih družbenih) konfliktov, itd. postajajo ob prelomu tisočletja osrednja družbena vprašanja, s katerimi se ukvarjajo prav vse sodobne družbe. Zaostrovanja v (med)etničnih odnosih in pereči etnični konflikti v različnih delih sveta pomen teh vprašanj še poudarjajo. Poleg tradicionalnih tematik na področju etničnih in manjšinskih študij ter proučevanja (slovenskega) narodnega vprašanja se pojavlja vrsta novih tematik, o katerih pred kratkim nismo še niti razmišljali. Spreminjajoče se in nove etnične dimenzije različnih družbenih pojavov, dogajanj, procesov in trendov v času prehoda v poindustrijsko komunikacijsko družbo terjajo tudi sočasen razvoj in preobražanje našega znanstvenega področja. V komunikacijsko (na globalni

ravni) vse bolj povezanem svetu, v katerem potekajo intenzivni (zlasti mednarodni) integracijski procesi, zato (zlasti družboslovci in humanisti) posebno pozornost namenjajo vprašanju etničnih in drugih identitet posameznika, skupin in skupnosti, srečevanju, komuniciranju, sožitju in sodelovanju različnih kultur (oziroma subjektov iz različnih kulturnih krogov) ter različnim domnevam in teorijam o postopnem nastajanju globalnih (»skupnih«) kultur, problematiki večkulturalizma in interkulturalizma. Proučevanje teh tematik v spremenjenem družbenem okolju in pogojih pa poleg tradicionalnih terja tudi nove in drugačne pristope. V raziskovanje na področju etničnih in manjšinskih študij ter narodnega vprašanja se vključuje vse več – družboslovnih in humanističnih, a tudi naravoslovnih – znanstvenih disciplin, ved in področij, ki proučujejo s svojimi metodologijami in iz svojih zornih kotov. Ker celovito obravnavanje posameznih pojavov in tematik terja kompleksno proučevanje, se poleg interdisciplinarnega vse bolj uveljavljajo tudi interdisciplinarni pristopi.

Nedvomno je nacionalni interes Slovenije, da se področje etničnih in manjšinskih študij ter proučevanja narodnega vprašanja ohrani in razvija tudi v prihodnosti. Pri tem obstaja tako interes za proučevanje novih tematik in uveljavljanje novih področij, kot tudi interes, da se raziskujejo tradicionalne tematike (zlasti še proučevanje posameznih etničnih skupnosti, (med)etničnih odnosov in vseh geografskih območij, ki predstavljajo »enotni slovenski kulturni prostor«) ter da se ohranijo in razvijajo tradicionalna raziskovalna področja. Ker so materialne in druge (z)možnosti Slovenije omejene, bo nujno potrebno poiskati kompromis med željami in realnimi (z)možnostmi. Vsekakor bo potrebno vzpostaviti sistem, ki bo zagotavljal stalno, stabilno in zadostno financiranje dogovorjenih programov in projektov ter razvoj potrebnih novih področij. Pri tem je potrebno poskrbeti, da bodo standardi in kvaliteta raziskovalnega dela tudi mednarodno primerljivi ter zato vzpostaviti mehanizem za njihovo stalno preverjanje. Po drugi strani pa obstaja nacionalni interes tudi za to, da raziskujemo posamezne tematike in področja, na katerih morebiti ne dosegamo v celoti najvišjih mednarodnih standardov, vendar pa so te tematike, področja in/ali območja pomembni za Slovenijo. To velja še zlasti v tistih primerih, ko ne moremo pričakovati, da bi bilo adekvatno financiranje za raziskovanje teh tematik, področij in območij mogoče zagotoviti iz drugih virov.

2. KRATKA PREDSTAVITEV INŠTITUTA ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA

Ob koncu leta 1998 ima INV 24 redno oz. dopolnilno zaposlenih. Med zaposlenimi je 10 redno zaposlenih raziskovalcev in ena raziskovalka z dodatnim delovnim razmerjem. V začetku leta bomo dodatno oz. dopolnilno delovno razmerje sklenili še z enim raziskovalcem, prof. dr. Matjažem Klemenčičem, ki bo na INV prenesel svoja raziskovalna projekta in se bo vključil v programsko

skupino na inštitutu. Če bo odobren prijavljeni raziskovalni projekt dr. Marije Jurič Pahor iz Trsta, bomo s polnim ali delnim delovnim časom zaposlili tudi to raziskovalko. Nova dopolnilna in/ali redna delovna razmerja bomo sklenili skladno s sklepom Upravnega odbora INV, da je mogoče raziskovalce na novo zaposlovati na inštitutu le, če so polno pokriti s svojimi raziskovalnimi urami oziroma so vključeni v program mladih raziskovalcev. Od trenutno 11 redno in dopolnilno zaposlenih raziskovalcev jih ima 5 doktorat znanosti, 3 raziskovalci imajo magisterij in 3 univerzitetno diplomu (2. stopnje). Poleg navedenih redno in dopolnilno zaposlenih raziskovalcev je na INV zaposlenih še 5 mladih raziskovalcev (2 od njih sta že dokončala magisterij), kar pomeni, da je skupno število raziskovalcev na inštitutu 16.

Načrtovana zaposlitev novih doktorjev znanosti (ob že navedenih pogojih) in pogodbe o izobraževanju (za dokončanje doktorata znanosti) sklenjene s petimi že zaposlenimi raziskovalci naj bi v letu 1999 bistveno izboljšale izobrazbeno strukturo raziskovalcev na INV. (V primeru, če posamezni že zaposleni raziskovalci, ki so sklenili pogodbo o izobraževanju, ne bodo dokončali svojega izobraževanja do določenega roka, je v pogodbi predvidena sankcija prenehanje delovnega razmerja.) Poleg tega načrtujemo, da bo doktorat znanosti skladno s svojim programom izobraževanja pridobila tudi ena mlada raziskovalka, druga pa naj bi dokončala magisterij. Upamo, da bomo v okviru programa mladih raziskovalcev na INV v letu 1999 uspeli pridobiti še kakšnega mladega raziskovalca. Novi mladi raziskovalci naj bi razvijali nova in tista področja, ki do zdaj niso bila ustrezno pokrita, hkrati pa bomo z novimi mladimi raziskovalci ali z novimi raziskovalci z doktorati, ki imajo projekt ali so pokriti s projektnimi urami, zapolnili morebitne vrzeli, ki bi nastale, če kdo od raziskovalcev, ki so sklenili pogodbo o izobraževanju, ne bi uspel dokončati izobraževanja v določenem roku. Problematiko znanstvenih in raziskovalnih nazivov zaposlenih raziskovalcev je Upravni odbor INV že obravnaval, zato je v to gradivo nisem vključil, kar je tudi skladno s sklepi tega telesa.

Na INV je trenutno zaposlenih 5 strokovnih delavk v INDOK centru in knjižnici, od katerih imajo 4 univerzitetno diplomu 2. stopnje in ena diplomu 1. stopnje, vse pa imajo ustrezne strokovne nazive. Administrativno osebje šteje 3 zaposlene (poleg direktorja, ki je v pregledu že vključen med raziskovalci), od katerih ima ena univerzitetno diplomu 2. stopnje. Čiščenje prostorov in pravne storitve za INV zagotavljamo na podlagi pogodbe o delu.

V letu 1999 bomo na INV oblikovali en raziskovalni program z naslovom »Etnične in manjšinske študije ter slovensko narodno vprašanje,« v katerega so vključeni vsi raziskovalci na inštitutu razen dveh (dr. Vera Kržišnik Bukič in prof. dr. Albina Nečak Lük), ki sta se odločili, da bosta še naprej zaposleni na svojih raziskovalnih projektih. Po dogovorih s člani programske skupine in MZT je pred-

lagani vodja tega programa dr. Mitja Žagar. Ob raziskovalnem programu se bodo v letu 1999 nadaljevali tudi vsi temeljni in ciljni raziskovalni projekti, ki trenutno potekajo na INV, na inštitutu pa si bomo prizadevali še za pridobitev novih raziskovalnih projektov.

Poleg programske skupine se bo na INV oblikovala tudi infrastrukturna skupina, ki bo pokrivala dejavnost specializiranega INDOK centra in knjižnice kot osrednjih tovrstnih nacionalnih institucij. Predlagana vodja infrastrukturne skupine je Sonja Kurinčič Mikuž.

V letu 1999 bo pripravljen tudi pravilnik o sistemizaciji delovnih mest na INV, ki bo podrobno opredeljeval število in strukturo zaposlenih na inštitutu. Skladno z zakonodajo in drugimi predpisi, bo v pravilniku o sistemizaciji delovnih mest določeno, da bodo morali imeti vsi redno in dopolnilno zaposleni raziskovalci doktorat znanosti in ustrezen znanstveni oz. raziskovalni naziv ter da bo njihova plača odvisna od pokritosti posameznega raziskovalca iz programskih ali projektnih sredstev. Na posamezna delovna mesta bo mogoče zaposliti tudi nove mlade raziskovalce (praviloma tiste, ki bodo vključeni v program mladih raziskovalcev na MZT), ki bodo v določenih rokih morali pridobiti ustrezno izobrazbo in naziv. Število sistemiziranih delovnih mest raziskovalcev bo odvisno od zagotovljenih sredstev, sistemizacija pa bo pripravljena tako, da bo upoštevala pokritost posameznih tematskih, vsebinskih in geografskih sklopov, navedenih v statutu INV, ter opredelitve o razvoju inštituta. Praviloma doktorat ali vsaj magisterij znanosti bosta verjetno predvidena tudi za vodjo INDOK centra oz. infrastrukturne skupine. Število strokovnih in administrativnih delovnih mest opredeljenih v sistemizaciji bo prav tako odvisno od višine zagotovljenega financiranja. Sistemizacija bo podrobno opredelila tudi zahtevano izobrazbo in ostale pogoje za posamezna strokovna in administrativna delovna mesta. Pravilnik o sistemizaciji bo določil tudi rok za pridobitev manjkajočih pogojev oziroma morebitne izjeme, ko iz posebnih razlogov posameznim zaposlenim, ki trenutno zasedajo določeno delovno mesto, ne bo potrebno pridobiti manjkajočih pogojev.

Obstoj in nadaljnji razvoj INV sta predvsem odvisna od zagotovljenega financiranja dela inštituta, pri čemer naj bi programsko financiranje zagotovilo nekoliko večjo stabilnost financiranja. Še naprej velja, da bodo morali sredstva za izvajanje raziskovalnih programov in projektov ter za pokrivanje svojih plač zagotavljati raziskovalci sami na podlagi financiranja v okviru programske skupine ali v okviru posameznega raziskovalnega projekta. Raziskovalci in zaposleni v infrastrukturni skupini si bodo morali prizadevati tudi za realizacijo svojega dela na trgu, saj bo le tako mogoče v celoti uresničiti izplačevanje plač predvidenih s kolektivno pogodbo za raziskovalno dejavnost.

Kot poseben problem bi navedel še problematiko dolga INV (nekaj več kot 6,5 milijona SIT), ki je nastal, ker prejšnja direktorica ni plačevala najemnine za prostore inštituta. Vsaj del tega dolga bo namreč INV v naslednjem obdobju moral

plačati, če se bo hotel izogniti tožbi, saj je stališče Servisa skupnih služb Vlade RS in Ministrstva za finance, da bo le del dolga mogoče plačati s poravnavo (s sredstvi, ki so bila vložena v vzdrževanje in izboljšanje zgradbe).

3. UVELJAVIJENA PODROČJA DELA IN RAZVOJ INV

Skladno z 9. členom statuta kot temeljne tematike in področja dela Inštituta za narodnostna vprašanja (INV) ter hkrati kot cilje znanstvene in raziskovalne dejavnosti tega inštituta lahko opredelimo celovito, kvalitetno, kontinuirano (dolgoročno) in stabilno proučevanje:

- slovenskega narodnega vprašanja, pri čemer inštitut v tem okviru raziskuje zlasti problematiko avtohtonih narodnih skupnosti (narodnih manjšin) in drugih etničnih skupnosti (novodobnih manjšin) v Sloveniji, medetnične odnose v slovenskem državnem in etničnem prostoru, oblikovanje slovenske državnosti in identitete, oblikovanje in vpliv mej (mjene študije) ter problematiko čezmejnega sodelovanja,

- slovenskih (avtohtonih) narodnih manjšin v sosednjih državah (Avstrija, Hrvaška, Italija, Madžarska),

- problematike Slovencev na ozemlju nekdanje Jugoslavije oz. širše problematike razseljevanje Slovencev v nekdanjih državah (A-O),

- migracijskih procesov na slovenskem državnem in etničnem ozemlju ter širše v evropskih in svetovnih okvirih,

- mednarodne in notranje pravne in politične ureditve položaja, zaščite in pravic narodnih in drugih manjših (zlasti še v kontekstu človekovih pravic) ter izvedba primerjalnih študij v regionalnem, evropskem in svetovnem okviru (npr. šolstvo, kultura, ekonomska in socialna razvitost in položaj, družbena integracija, politična participacija, itd.),

- pojavnih oblik etničnega vprašanja v Evropi in v svetu, vključno s problematiko oblikovanja skupne evropske pluralne identitete v procesih evropske integracije ob uveljavljanju politike multi- oz. interkulturalizma,

- (med)etničnih odnosov ter ter problematika urejanja in upravljanja medetničnih odnosov in konfliktov,

- metodologije in teorije etničnih študij ter njun razvoj za uspešnejše proučevanje etnične problematike.

Pomemben strateški cilj INV je – ob upoštevanju bogate in tudi v mednarodnih okvirih pomembne tradicije etničnih in manjšinskih študij na Slovenskem – prispevati k razvoju etničnih in manjšinskih študij v evropskem in svetovnem okviru. Pri tem so pomembne tako temeljne teoretične raziskave kot tudi primer-

jalno raziskovanje etnične in manjšinske problematike v evropskih in sverovnih okvirih. V okviru širše problematike etničnih in manjšinskih študij bomo proučevali zlasti problematiko (med)etničnih odnosov v različnih etnično pluralnih okoljih, vprašanje etnične in drugih identitet, vključno s problematiko večplastne in spreminjajoče se identiete (oz. oblikovanja novih identitet), multi- in interkulturalizem, družbeno integracijo manjšinskih in marginalnih skupnosti, itd. Navedene tematike nas zlasti zanimajo v kontekstu integracijskih procesov v Evropi in v svetu ter z gledišča slovenskega vključevanja v te procese.

V tem okviru na INV trenutno potekajo naslednji temeljni in ciljni raziskovalni projekti (po abecednem redu naslovov projektov):

- *Temeljni raziskovalni projekt (J5-7776): "Etnična dimenzija integracijskih procesov v pluralnih družbah ter upravljanje in razreševanje konfliktov"* - nosilec: doc. dr. Mitja Žagar (končan: 2001);

- *Temeljni raziskovalni projekt (J5-7782): "Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru"* - nosilka: prof. dr. Albina Nečak Lük (končan: 2001);

- *Ciljni raziskovalni projekt (V5-8579): "Medetnični odnosi v obmejnem prostoru med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško"* - nosilka dr. Vera Kržišnik Bukič (končan: 1999);

- *Temeljni raziskovalni projekt (J5-7797): "Narodnostno manjšinska (politična) identiteta: Primer slovenske manjšine v Italiji"* - nosilec: izr. prof. dr. Miran Komac (končan: 2000);

- *Temeljni raziskovalni projekt (J5-7775): "Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Republike Slovenije"* - nosilka dr. Vera Kržišnik Bukič (končan: 2000);

- *Ciljni raziskovalni projekt (V5-8580): "Vloga zamejcev in izseljencev v procesu osamosvajanja in boja za mednarodno priznanje Republike Slovenije"* - nosilec prof. dr. Matjaž Klemenčič (končan: 1999).

Na začetek izvajanja čaka še ciljni raziskovalni projekt o Slovencih v Avstriji (dr. Jernej Zupančič, mag. Boris Jesih), ki je bil sicer odobren in ga Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu že sofinancira, vendar pa formalnosti za ta ciljni raziskovalni projekt in s tem sofinanciranje MZT še niso urejene, saj novi Ciljni raziskovalni program, ki naj bi ga koordiniralo Ministrstvo za zunanje zadeve, še ni bil ustanovljen.

Na razpis za temeljne raziskovalne projekte v letu 1998 so bili prijavljeni še trije raziskovalni projekti (dr. Katalin Hirnök Munda, dr. Marija Jurič Pahor, izr. prof. dr. Miran Komac). Čeprav uradni rezultati razpisa, ko je bilo to gradivo pripravljeno (28. 12. 1998), še niso bili objavljeni, pa smo neuradno izvedeli, da sta bila vsaj dva prijavljena projekta - kljub temu, da sta dobila najvišje ocene recenzentov, in da

imata prijaviteljici dokaj dobri bibliografiji – zavrjnena, ker nobeno od obstoječih področij teh projektov ni hotelo sprejeti. Zlasti zavrnitev raziskovalnega projekta o Porabju, ki so ga recenzenti zelo dobro ocenili in ga prijavlja porabska Slovenka, ki izpolnjuje vse formalne pogoje, je za INV izjemno problematična, saj gre za prvi raziskovalni projekt, ki celovito pokriva to območje slovenske etnične poselitve. INV se bo na takšno odločitev MZT pritožil in od ministra zahteval, da v pritožbenem postopku zagotovi financiranje iz navedenih razlogov zavrjenih projektov. Hkrati kaže MZT ponovno predlagati, naj tudi za krajše vmesno obdobje do uveljavitve novega načina financiranja raziskovanja vseeno (ponovno) ustanovi področje “Etnične študije – narodno vprašanje,” da bi preprečili podobne zaplete v prihodnje in hkrati zagotovili ustrezno koordinacijo na tem področju raziskovanja.

INV se s svojimi tekočimi in načrtovanimi projekti vključuje v aktualne trende razvoja raziskovanja na področju etničnih in manjšinskih študij v svetu in jih vsaj v posameznih segmentih tudi soustvarja in usmerja, pri čemer pa hkrati upošteva tudi specifične pogoje, poglede, potrebe in interese Slovenije. Rezultate svojega znanstvenega, raziskovalnega in strokovnega dela posreduje in preliva INV v izobraževalni sistem in proces (zlasti na ravni univerze), hkrati pa jih ponuja tudi zainteresiranim državnim in javnim inštitucijam. Ob tem pričakujemo, da se bo INV tudi v bodoče uveljavljal kot osrednja nacionalna raziskovalna inštitucija na področju etničnih in manjšinskih študij, saj ima za to tudi potrebno (nujno) infrastrukturo s svojo knjižnico, arhivom in informacijsko-dokumentacijskim centrom.

4. IZHODIŠČA ZA NAČRTOVANJE RAZVOJA INSTITUTA

Glede na navedena izhodišča, bo tudi v prihodnje glavni strateški cilj celovito in poglobljeno raziskovanje (med)etničnih odnosov na slovenskem državnem in etničnem prostoru – zlasti še v kontekstu evropskih integracijskih procesov, pri čemer bomo posebno pozornost namenili tudi širši problematiki ohranjanja in razvoja skupnega slovenskega kulturnega prostora v vsej njegovi pluralnosti. V okviru proučevanja etnične strukture prebivalstva in (med)etničnih odnosov na ozemlju slovenske države bomo tudi v bodoče zlasti analizirali situacijo in položaj ter varovanje in uresničevanje (individualnih in kolektivnih) posebnih pravic avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti (64. čl. ustave RS) in romskih skupnosti (65. čl. ustave RS). Posebno pozornost bomo namelili proučevanju migracij ter migracijskih procesov in tokov (tako na slovenskem državnem kot etničnem ozemlju) ter problematiki avtohtone in alohtone naselitve etničnih skupin oziroma njihovih pripadnikov. Poleg tega nas posebej zanima vpliv migracij in migracijskih tokov na (med)etnične odnose in strukturo prebivalstva v posameznih okoljih, problematika ohranjanja, izražanja in razvijanja etnične, nacionalne in kulturne pripadnosti (61. čl. ustave RS) in identiete ter problematika družbene integracije marginalnih skupnosti in novodobnih etničnih manjšin

oziroma njihovih pripadnikov, itd. Prav tako nas posebej zanima pomen (državnih) mej za oblikovanje in spreminjanje identitete v posameznem okolju. V okviru proučevanja avtohtonih slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah, Slovencev na ozemlju nekdanje Jugoslavije ter slovenskih zdomcev in izseljencev po svetu (5. čl. ustave RS) posebno pozornost namenjamo njihovi situaciji v družbi, kjer živijo, ohranjanju in razvoju njihove narodne identitete in kulture, njihovemu pravnemu položaju in pravicam, njihovemu sodelovanju s Slovenijo in skrbi slovenske države zanje. Pri tem je izjemno pomembno celovito, kvalitetno in kontinuirano terensko raziskovanje, ki mora pokrivati hkrati vse relevantne (vsebinske) problematike in vsa relevantna območja (s teritorialnega gledišča).

Narava, širina in specifičnosti raziskovanja na področju etničnih in manjšinskih študij ter slovenskega narodnega vprašanja pogojujejo tudi centralno raziskovalno hipotezo, ki se je uveljavila v svetu in na INV, da so dobri in stabilni (med)etnični odnosi pogoj za družbeno stabilnost in uspešen dolgoročni razvoj sleherne pluralne družbe. V tem kontekstu poudarjamo izjemen pomen ustreznega urejanja in upravljanja (med)etničnih odnosov ter oblikovanje take etnične politike, ki omogoča in gradi etnično razumevanje in na enakopravnosti temelječe sodelovanje. Pri tem je posebej pomembno zagotavljanje ustreznega položaja, (posebnih) pravic in zaščite narodnim, etničnim in drugim družbenim manjšinam, saj te manjšinske pravice predstavljajo bistveno sestavino človekovih pravic in svoboščin. Upošteva vlogo in pomen človekovih pravic in svoboščin v današnjem svetu, so ta vprašanja postala družbeno tako pomembna, da mnogi teoretiki in mednarodni dokumenti poudarjajo, da je raven pravic in zaščite manjšin v določenem okolju bistveni kriterij za presojo obstoja in ravni razvoja demokracije v posameznem okolju oziroma v pluralnih družbah nasploh. Zato tudi poudarjajo pomen oblikovanja ustrezne etnične politike in pravne ureditve, ki bi omogočala uveljavljanje koncepta multikulturalizma oz. interkulturalizma v posameznih etnično pluralnih družbah.

Ker je na tem mestu nemogoče nanizati vse temeljne znanstveno raziskovalne hipoteze raziskovalnih projektov, ki na INV že potekajo ali jih načrtujemo v prihodnosti, se omejujemo le na njihovo sintezo in sinergetski učinek. Vsi obstoječi in načrtovani raziskovalni programi in projekti so medsebojno povezani na različne načine in na številnih ravneh. Na eni strani je raziskovanje zastavljeno tako, da bo kar najbolj ustrezno pokrilo vse za delo in raziskovanje na INV relevantne tematike s področja etničnih in manjšinskih študij ter v tem okviru proučevanja slovenskega narodnega vprašanja. Pri tem upošteevamo tako dosednji razvoj in aktualne trende v raziskovanju na tem področju v svetu kot tudi specifične interese Slovenije. Na drugi strani pa je raziskovanje tudi geografsko usmerjeno na vsa relevantna območja. Tako vključuje celotno slovensko državno ozemlje ter zlasti območja, kjer tradicionalno živijo manjšine, in območja, kjer obstaja specifična etnično pluralna struktura prebivalstva. Hkrati zajema tudi tista območja, kjer v sosednjih državah živijo slovenske narodne manjšine,

območja na ozemlju nekdanje Jugoslavije, kjer živijo Slovenci, ter v določenem obsegu in v povezavi s proučevanimi tematikami tudi druga okolja v Evropi in po svetu, kamor so se naseljevali Slovenci (npr. proučevanje slovenske emigracije iz Benečije, vloga slovenskih izseljencev v prizadevanjih za priznanje neodvisnosti slovenske države, itd.). Poleg tega je predvideno tudi proučevanje drugih območij v Evropi in v svetu, ki so relevantna z gledišča etnične problematike ter razvoja etničnih in manjšinskih študij; pri tem bodo zlasti aktualne primerjalne raziskave, ki bodo specifičnosti teh območij proučevale v primerjavi z etnično situacijo, procesi in trendi ter razvojem na slovenskem državnem in etničnem ozemlju. Takšna zasnova raziskovanja na inštitutu omogoča koordinacijo raziskovalnega dela ter zagotavlja kontinuirano in kar najbolj celovito proučevanje področij in tematik opredeljenih v okviru prve točke tega obrazca. Tako je mogoče teoretična spoznanja vsakega od posameznih raziskovalnih projektov uporabiti tudi pri pripravi in izvedbi drugih projektov, hkrati pa se projekti dopolnjujejo tudi tako, da omogočajo primerjavo dobljenih rezultatov oziroma, da so raziskovalni rezultati posameznega projekta ključna baza podatkov za uspešno izvedbo in razvoj drugega projekta. V okviru programske skupine in znanstvenega sveta bomo s tega gledišča sproti spremljali izvajanje in razvoj posameznih raziskovalnih projektov ter koordinirali in načrtovali raziskovalno delo na INV.

Takšno zasnovo raziskovalnega dela potrjujejo tudi usmeritve upravnega odbora in znanstvenega sveta, ki poudarjata nujnost celovitega, stabilnega in kontinuiranega raziskovanja vseh opredeljenih področij in tematike ter opredeljenega geografskega prostora. Osnovo za takšno opredelitev predstavlja že statutarna opredelitev nalog in raziskovalnih področij in tematik INV. Pri tem kot osrednja kriterija postavljamo na eni strani primerljivost in vključenost znanstveno raziskovalnega dela na inštitutu s sočasnim raziskovanjem na področju etničnih in manjšinskih študij v svetu, na drugi strani pa tudi ustrezno raziskovanje vseh tistih specifičnih področij, tematik in geografskih območij, ki so pomembni za Slovenijo. V uresničevanju teh opredelitev je zlasti potrebno poudariti pomen terenskega raziskovanja na področju etničnih in manjšinskih študij ob uporabi vseh relevantnih kvantitativnih in kvalitativnih raziskovalnih metod, pri čemer je nujno sodelovanje raziskovalcev različnih ved in disciplin (npr. antropologija, demografija, ekonomija, etnologija, geografija, jezikoslovje, pedagogika in izobraževanje, politologija, pravo, psihologija, socialno delo, sociologija, upravne znanosti, zgodovina, itd.) z njihovimi specifičnimi metodologijami in pristopi, saj je le tako mogoče celovito in zadovoljivo proučiti posamezno tematiko oz. problem. V svetu zato pogosto poudarjajo tudi nujnost uveljavljanja interdisciplinarnega pristopa v raziskovanju na področju etničnih in manjšinskih študij ter pri proučevanju narodnega vprašanja.

Pomembna priložnost v snovanju nadaljnega razvoja je proslavljanje 75 letnice INV leta 2000. Ta obletnica lahko pomeni pomemben mejnik v vsebinskem delu inštituta (javna promocija, večje število mednarodno odmevnih aktivnosti).

hkrati pa bi bilo zelo zaželeno, da bi ob tem jubileju obnovili zgradbo, v kateri INV deluje, ter z morebitnimi dodatnimi vlaganji (ureditev kleti in podstrešja) tudi rešili prostorske potrebe inštituta v naslednjem obdobju.

5. SKLEPNO RAZMIŠLJANJE

Da bi lahko razrešili navedene probleme in uresničili predstavljene zamisli razvoja, bo potrebno najprej popraviti in sprejeti manjkajoče interne akte INV, na njihovi podlagi sanirati obstoječo kadrovsko in organizacijsko situacijo ter zagotoviti zadostno in stabilno financiranje te institucije s programskim financiranjem, že sprejetimi in novimi (domačimi in tujimi) raziskovalnimi in strokovnimi projekti in z uspešnejšim nastopanjem inštituta na trgu in v javnosti. Z MZT bo potrebno doseči ustrezen dogovor o pogojih, načinu in obsegu stabilnega financiranja INV iz sredstev tega ministrstva. V večji meri kot v preteklosti bo potrebno spodbujati domače in tuje donatorje, da bodo omogočali in sponzorirali različne dejavnosti INV, za kar jim bo potrebno zagotoviti tudi ustrezno javno promocijo in odmevnost dela inštituta ter prispevkov posameznih donatorjev. Svoj nadaljnji obstoj in razvoj pa si bo INV zagotovil predvsem tako, da bosta kvaliteta njegovega raziskovalnega in strokovnega dela ter njegova navzočnost in odmevnost v domači in mednarodni strokovni in širši javnosti dosegali najvišje standarde, ki so uveljavljeni v svetu. V ta namen bodo Upravni odbor, Znanstveni svet, programska in infrastrukturna skupina (zlasti še njuni vodji) ter posamezni nosilci raziskovalnih in drugih projektov na INV stalno morali zagotavljati ustrezno kontrolo kvalitete dela vseh zaposlenih ter sprejemati potrebne ukrepe, da bodo zagotavljali uresničevanje najstrožjih standardov. V tem kontekstu bodo tudi v prihodnje vsaj občasno potrebne podobne razprave, ki bodo lahko dale vsebinska izhodišča za nadaljnji razvoj institucije ter vodstvu INV omogočile pripravo, sprejem in izvedbo potrebnih ukrepov.

DISKUSIJSKI PRISPEVKI⁴

Jernej Zupančič

Z veseljem sem prebral gradivo, ki ga je pripravil dr. Mitja Žagar za razpravo. Po moji presoji gre za srednje in dolgoročno naravnano zadevo (strateško usmeritev), katere vsakoletna realizacija je bila sedaj (je trenutno še) odvisna od dobljenih projektov. Pozdravljam umestitev sklopa izseljenskega vprašanja v vaše strokovno - znanstveno prizadevanje. Prej tega praktično ni bilo, čeprav predstavlja izseljenstvo vsaj (tudi) za slovenski narod bistven sestavni del.

Kar se zavedam realnosti, bi bilo širjenje trenutnega raziskovalnega obzorja verjetno neuresničljiva stvar (denar, kadri). Razprava o dolgoročni usmeritvi na nekatere nove raziskovalne cilje je gotovo vredna napora. Zato je za letni načrt pomembno izpolniti sedaj zastavljene projekte.

Pri vsebini bi glede dolgoročne naravnosti podčrtal potrebe po nekaterih vidikih etničnih študij, ki so bile (in so) relativno slabo prisotne ali jih sploh ni (prostorske - geografske, socialnopsihološke, ekonomske itd.). Drugič je pomembno vzpostaviti neke vrste monitoring določenih pojavov in procesov, vsaj kar zadeva najpomembnejša poselitvena jedra Slovencev po svetu ter nekatera območja oziroma skupnosti v Sloveniji.

Kar zadeva postopka in ukrepe glede zagotavljanja sredstev za opravljanje študij menim, da je treba vztrajati pri oblikovanju »polja«, dokler se to, da oziroma je to še smiselno. Programsko financiranje in statusne spremembe bodo tukaj še marsikaj spremenile. Če to kratkoročno ne gre, je treba taktično postopati in zadeve maskirati na kakšno drugo področje. Predvsem pa je treba (in to sem pripravljen tudi sam) pritiskati na tiste državne resorje, ki bi bili možni uporabniki oziroma odjemalci in s tem plačniki strokovnih uslug INV.

Prioritete:

1. najprej realizirati trenutno potekajoče in zastavljene projekte: so dovolj široki, da se da tudi znotraj tega realizirati ožji znanstveni interes raziskovalcev in obenem potrebe države (kot referenca za naprej)

2. identiteta, ki jo je treba pojmovati precej širše kot jezikovno-kulturni kompleks, različni vidiki

* * *

⁴ Vsi diskusijski prispevki so avtorizirani. Njihov tukajšnji predstavitevni vrstni red sledi zlasti kronološkemu kriteriju oddaje posamičnega prispevka. Pričujoči nadaljnji tekst se od Zapisnika 7. (sedme), razširjene seje Upravnega odbora vsebinsko-oblikovno razlikuje zlasti v toliko, v kolikor je na prošnjo predsednice UO svoj razpravljalški prispevek tudi pisno oddal prof. dr. Janko Prunk (22.12.1999), oz. ga dooblikoval Janez Steigar ter malce razvil akad. prof. dr. Janko Pleterški.

3. slovenstvo v procesih globalizacije (s ciljem ohranjanja slovenstva)⁹
4. medetnični odnosi (v Sloveniji in po svetu, zlasti v Evropi)

Matjaž Klemenčič

Opozoriti moram, da je »polje narodnostno vprašanje« že obstajalo in tudi opravičilo svoj obstoj, vendar pa so ga nato iz neznanih razlogov ukinili. Znanstvena disciplina »etnične študije« je v svetu uveljavljena kot posebna interdisciplinarna oblika znanstvene dejavnosti, ki ima svojo posebno metodologijo, kar bi lahko uporabili kot argument v razpravi za ponovno uveljavitev posebnega »polja narodnostno vprašanja«. Dilema, ali bomo razvijali raziskave s področja slovenskega narodnostnega vprašanja ali narodnostnega vprašanja na splošno, po mojem prepričanju ne obstoja, saj bomo razvijali znanstveno raziskovanje etničnih študij, vendar s slovenskimi primeri. Slovensko narodno vprašanje je služilo tako v zgodovini in služi še danes kot primer za raziskovanje etničnih vprašanj, saj je slovenski narod živel in živi še danes v vseh pozicijah, v katerih lahko v obliki konstitutivnega dela jugoslovanske federacije, lahko proučujejo in smo že proučili njegov položaj v teh družbenih razmerah. Del slovenskega naroda so v istem obdobju živeli in še danes živijo kot avtohtone narodnostne manjšine v Avstriji, Italiji ter na Madžarskem, pa tudi kot zdomci na začasnem delu v tujini v zahodno evropskih državah. Prav tako pa so v Sloveniji živeli in še živijo tudi pripadniki avtohtone italijanske ter madžarske manjšine, temeljiteje pa bi bilo potrebno raziskati tudi problematiko alohtonih »novodobnih« manjšin. Slovence je zajel tudi val izseljevanja v obdobju gospodarskih ter političnih kriz v XIX. in XX. Stoletju in tako so le-ti živeli kot izseljenci izven slovenskega etničnega ozemlja. Glede na omenjena dejstva je raziskovanje slovenskega narodnostnega vprašanja kakor tudi etničnih študij vsekakor potrebno in jih postaviti v okvir »polja narodnostno vprašanje«.

V okviru obstoječega sistema financiranja mora seveda glavni delež sredstev za raziskovanje v okviru Inštituta za narodnostna vprašanja prispevati Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije. Poleg tega pa je potrebno v okviru ciljnih raziskovalnih programov zaprositi za sodelovanje pri financiranju tovrstnih raziskav tudi tako imenovana državotvorna ministrstva, še zlasti Ministrstvo za zunanje zadeve ter Ministrstvo za evropske zadeve, ki naj bi bili zlasti zainteresirani za rezultate naših raziskovanj. V okviru tega bi bilo potrebno predstaviti tudi nov raziskovalni projekt o Slovencih in položaju slovenskega naroda v evropskih

integracijah, za kar pa ne bo zadostovalo le raziskovanje slovenskega položaja, ampak se bo potrebno, v kolikor to do sedaj še ni bilo opravljeno, posvetiti tudi raziskovanju splošnega položaja narodnostnih manjšin (avtohtonih ter alohtonih) v Evropi. Šele takrat bomo lahko primerjali ta položaj s položajem slovenskih skupnosti.

V poročilu dr. Mitje Žagarja je bilo med drugim tudi omenjeno, da se bo projekt raziskovanja vloge zamejcev ter izseljencev ob osamosvajanju Slovenije končal oziroma bo zaključen leta 1999. Moram opozoriti, da bo potrebno s tovrstnimi raziskavami nadaljevati tudi v naslednjih letih, bodisi v obliki nadaljevanja CRP-a, bodisi v obliki magistrskega dela in doktorske disertacije kakega mladega raziskovalca

Anton Gosar

Gradivo, ki smo ga prejeli izraža zaskrbljenost za prihodnjo znanstveno-raziskovalno usmeritev Inštituta za narodnostna vprašanja. Bojazen, da tako kot je šlo doslej ne bo več šlo v prihodnje, je povsem upravičena. Predvsem se mi zdi, da bi vodstvo inštituta morali opredeliti vizije za prihodnje delo na podlagi dejstev.

1. da vrsta raziskovalnih inštitutov v Sloveniji in izven nje (v zamejstvu) posega v sorodna vsebinska področja oziroma na raziskovalna polja, ki so bila nekoč izključno v domeni tega inštituta in

2. Da se skladno z »držo« državen, ki je konsenzualno sklenila vključiti se v evropsko federacijo, v kateri nam bosta delala družbo in Italija in Avstrija nekatera poprej zastopana raziskovalna izhodišča, temelječa na zgodovinski dediščini, ne gre več kovati v zvezde, oziroma vleči tovrstne zatečene raziskave v nedogled.

Torej: menim, da bi lahko bila raziskovalna politika, ki bi ji – izhajajoč iz evropskega razumevanje konteksta pojma »proučevanja narodnostni« – lahko priteknil pridevnik »iredentistična« slab omen za prihodnje delo inštituta. Če želi inštitut s svojim raziskovalnim delom ostati mednarodno upoštevan in primerljiv si mora vedno znova postavljati inovativna vprašanja in nanje najti odgovore. Nedvomno se mora vprašati o videnju pojma narodnosti v sodobnem kontekstu globalizacije in internet komunikacije. Pri tem ne mislim le na uporabo jezika (angleščine) in splošne znanstvene organiziranosti na temelju sodobnih komunikacijskih medijev, temveč predvsem na učinke kulture »McDonaldsa« in »Disneylanda« na identiteto naroda/narodov.

Nekateri sodobniki v znanosti (tudi slovenski) smatrajo, da je koncept »naroda« le še konstrukt, ki se ga uspešno ohranja v Srednji Evropi. V Ameriki ga

postavljajo ob bok pojmu "Balkanization« in ga uporabljajo v smislu strašila. Tako govori znanost podoben jezik kot tamkajšnji rasisti – kar ni dobro. Menim pa, da se stvari spreminjajo s časom in, da tudi v Sloveniji ne morejo biti večne. Čeprav je od taborov minilo komajda okrog 150 let (popravite me, če sem v zmoti) in je slovenski narod postal nacija šele pred osmimi leti. V sodobnem svetu je pojem nacionalne države in njene suverenosti izrazito relativen pojem. V tem kontekstu se postavlja vprašanje multi-etničnosti. Zahodno-evropska stvarnost nas uči, da globalnemu trendu etnične pomešanosti ne bomo mogli uiti. Kako jo bomo znali kanalizirati naši družinski, ekonomski in družbeni politiki v prid je pomembnejše vprašanje od tega kako se ji bomo zoperstavili oziroma ohranili narodno čistost. Zato se mi zdiyo raziskave kot »Srbi v Sloveniji« povsem logična naloga tega inštituta za v prihodnje.

Janez Stergar

V razpravo naj se brez obširnega argumentiranja vključim le s štirimi kratkimi pripombami na predloženo gradivo dr. Žagarja

K besedilu na 3. strani dodajam, da je med uveljavljena področja dela INV včasih sodilo tudi širše dokumentiranje in raziskovanje sosednjih držav, v katerih žive slovenske manjšin, in celote bilateralnih odnosov. INV je torej že bil nekak »Center za proučevanje sosednjih držav«. Slovenska znanost in slovenska država bi – vsaj po mojem mnenju – potrebovali tak dokumentacijski in raziskovalni center.

Ko zbiramo argumente za obnovitev CRP za slovensko narodnostno oziroma manjšinsko problematiko (prim. stran 4), lahko opazimo, da bi CRP lahko razpisal projekt proučevanja slovenskega zamejstva, v katerem bi bilo po nekaj tisoč ur rezerviranih za točno določene dele zamejstva (npr. Kanalsku dolina, Porabje, Hrvaška). Že več let se namreč dogaja, da INV ne dobi dovolj sredstev za kontinuirano raziskovanje vsega slovenskega poselitvenega prostora, kar je od ustanovitve v letu 1925 ena od temeljnih inštitutskih nalog.

Na strani 5 programskega dokumenta med naštetimi narodnostnimi skupnostmi v RS veljalo dodati proučevanje dveh (nekdanjih) manjšin: Židov in Nemcev. In dalje: ker je dokument o imigracijski politiki RS (brez neposrednega sodelovanja INV) že prišel v obravnavo v Državni zbor, bi Inštitut lahko v svojem programu izrecno navedel tudi to vprašanje. Vsaj posamezni inštitutski sodelavci so posegali ali še posegajo tudi na obe omenjeni raziskovalni področji, medtem ko ju INDOK redno spremlja.

Kot priča sprememb na Inštitutu v zadnjem desetletju sem prepričan, da na INV ni več upravičeno govoriti o »sanaciji obstoječe kadrovske in organizacijske situacije« (tako na str.6), ampak npr. o »nadaljnem izboljšanju kadrovske strukture«, saj ta zdaj ni slabša od povprečne v slovenskih raziskovalnih inštitutih.

Peter Winkler

Uvodni prispevek k razpravi o delu, programskih okvirih in razvoju INV, ki ga je pripravil direktor dr. Mitja Žagar, po mojem mnenju dobro opredeljuje dosedanje delo, kadrovske možnosti in bodočo programsko usmeritev inštituta in menim, da je v osnovi pravilna in ustreza zahtevam, ki se pojavljajo na tem področju. Menim, da si bo s tako programsko naravnanoostjo, ki jo je inštitut v veliki meri razvijal že doslej, lahko tudi vnaprej zagorovil svojo pozicijo na področju raziskovanja in lahko prispeval odgovore na ključna vprašanja, ki se pojavljajo na njegovem raziskovalnem področju.

Kot eden izmed tistih, ki raziskovalne izsledke in strokovne prispevke inštituta veliko uporabljamo pri svojem delu v državni upravi, pa bi še posebej rad opozoril na nekatere vidike raziskovalnega dela, ki jim bo moral inštitut po mojem prepričanju posvečati še več pozornosti. Predvsem bi rad izpostavil pomen temeljnih raziskav, ki predstavljajo osnovno poslanstvo inštituta in njegovih raziskovalcev, saj po tej poti dobivamo, kar se da popolno in zaokroženo informacijo o položaju manjšinskih skupnosti v Sloveniji in zamejstvu in množico izvirnih podatkov, ki tam veliko pomagajo pri oblikovanju odločitev o ukrepih države pri skrbi za manjšinske skupnosti. Pri tem so po mojem prepričanju zlasti pomembne terenske raziskave, kjer je že doslej inštitut opravil pionirsko delo, saj nam omogočajo neposreden pogled v življenje in ravnanje ljudi na narodnostno mešanih območjih. Pri tem je še zlasti pomemben interdisciplinarni pristop, ki lahko v veliki meri z različnih vidikov osvetli posamezne dogodke in ukrepe in prikaže njihov večstranski učinek. Rezultati takih raziskav so zato izredno dobrodošli in bodo vedno našli tudi neposredne porabnike, saj nas na eni strani varujejo pred prenažljenimi in nepremišljenimi ukrepi, na drugi strani pa pomagajo zaznavati nezaželene učinke in jih tudi pravočasno odpravljati. Ob takem raziskovanju, ki se sooča z vedno novimi izzivi in interdisciplinarnim pristopom se oblikuje tudi nova generacija raziskovalcev z bogatim znanjem, ki je bolj povezano s stvarnim življenjem in njegovimi problemi in zato predstavljajo neprecenljiv vir za ekspertsko in svetovalno delo na tem področju.

Razen tradicionalnih delovnih področij, kjer je inštitut dosegel že visok ugled in tudi mednarodno prepoznavnost, se nam tudi v Sloveniji vedno bolj aktual-

izirajo nova raziskovalna področja, med njimi zlasti tako imenovane »nove manjšine«, ki v času evropskih integracijskih procesov vedno bolj stopajo v ospredje in o katerih razmeroma malo vemo, čeprav tudi v našem prostoru predstavljajo pomemben potencial, do katerega se bo morala Slovenija v prihodnosti jasno opredeliti. Odprto področje predstavljajo tudi različne majhne skupnosti, npr. ostanki nemške manjšine --jen položaj se je v zadnjem času možnost politiziral, predvsem zaradi zunanjih vplivov, v resnici pa o njej ne vemo veliko, še posebej ne o njenih potrebah in pričakovanjih. Tudi problem Romov, kis o ena najbolj aktualnih tem v evropskih manjšinski politiki, je še veliko premalo obdelan in kar kliče po interdisciplinarnih raziskavah, ki bodo pomagale odgovoriti na vprašanje, kako jih vključiti v sodobno družbo in pri tem vendarle upoštevati tudi njihove posebnosti in identiteto.

Kot sem že dejal, raste v inštitutu ob tako zastavljenem raziskovalnem delu pomemben strokovni potencial, ki je vse premalo izkoriščen tako pri iskanju operativnih rešitev v slovenski notranji manjšinski politiki, kot pri ukrepih za pomoč Slovincem zunaj meja Slovenije. Naši raziskovalci pa bi lahko še bolj učinkovito nastopili tudi v mednarodnem prostoru, zato je še posebej pomembno, da inštitut še naprej razvija tudi svojo publicistično dejavnost in sistematično objavlja svoje raziskovalne dosežke.

Menim, da ima inštitut ob tako zastavljenem delu vse možnosti, da ohrani svoj položaj temeljne raziskovalne institucije na tem področju in si s svojim delom zagotovi tudi vso podporo državnih organov pri financiranju svoje dejavnosti in prodoru v svet.

Miloš Komac

Ker po stroki nisem družboslovec se ne morem kompetentno opredeljevati do vsebinskih usmeritev raziskovalnega dela na INV. Lahko pa se do te vsebine opredelim kot navaden državljan in v tem primeru jo seveda lahko ocenim kot zelo relevantno. Glede na naše postopno približevanje EU (in s tem povezanimi alarmantnimi opozorili o nevarnostih tovrstnih integracij za male narode), pa bi se zavzemal za večji poudarek »evropski dimenziji« etničnih študij.

Eno osrednjih vprašanj, ki so se pojavila v diskusiji, je bila pokritost sodelavcev INV z raziskovalnimi urami ter razmerje med temeljnim raziskovanjem na eni strani ter uporabnimi raziskavami in ekspertizami na drugi strani (»delo za trg«). Nedvomno drži, da je osnovno poslanstvo raziskovalcev na JRZ temeljno raziskovanje, za katerega zagotavlja finance skoraj izključno MZT. Ta tim. »bottom-up« princip izbire vsebine raziskovanja se bo institucionaliziral pred-

vsem preko programskega financiranja, ki pa v nobenem primeru ne bo zagotavljalo popolne pokritosti raziskovalnih kapacitet. Zato bo nujno "delo za trg". Pri pridobivanju "teh poslov" se morajo, vsaj po mojem mnenju, prvenstveno angažirati vodje raziskovalnih skupin in drugi starejši raziskovalci, saj so glede na svoje široko strokovno znanje in izkušnje tudi najbolj kompetentni. Ekspertize običajno resda niso raziskovalno delo v klasičnem pomenu, so pa lahko zelo zahtevne in zahtevajo obširno (pred)znanje. Zato jih nikakor ne bi klasificiral kot "drugorazredno" delo. Na področju tehnologije se ekspertiz praviloma lotevajo le najbolj kvalificirani raziskovalci.

Vera Kržišnik Bukić

S svojo razpravo se želim kratko zadržati na ravni splošnega vsebinskega profila INV (1) in na ravni problematike koncipiranja in izvajanja posebnih nalog/projektov, ki izhajajo iz Inštitutove neposredne statutarne opredelitve (2)

Ad 1) Državna osamosvojitve Slovenije ter še mlajši močni trendi zelenega približevanja in vključevanja slovenske države v evropske integracije so take sodobne okoliščine, ki bistveno in usodno vplivajo na danes in jutri slovenskega naroda. INV je nastal (ob nastanku leta 1925 se je imenoval Manjšinski inštitut) s poslanstvom, da s svojimi raziskavami prispeva k spoznavanju in ohranjanju slovenstva in skozi mnoga desetletja je prek svojega raziskovalnega dela več ali manj stalno sledil temu istemu cilju. Z nastankom slovenske države so bile za slovenski narod podane povsem nove okoliščine, ki pa do sedaj še niso, oziroma še niso mogle doživeti tudi ustrezne znanstvene obravnave, ki pa naj bi bila, vsaj sama tako ocenjujem, v delokrogu zlasti INV. Če smo seveda pripravljene izhajati iz zgodovinskega poslanstva Inštituta. Že pred dvema letoma sem zato predlagala, da bi se na INV kot matični inštituciji vzpostavil okvirni temeljni projekt »Slovensko narodno vprašanje« (in da bi se s te splošne metodološke ravni koncipirali in izvajali posamezni ustrezni projekti/podprojekti). Takšno moje izhodišče me je tudi pripeljalo do neke vrste dileme glede »etničnih študij«, ne etničnih študij kot takih in kjerkoli, temveč povsem konkretno na ljubljanskem Inštitutu za narodnostna vprašanja. Naj bi slovensko narodno vprašanje zavzelo metodološko znanstveno-raziskovalni status le »študije primera« v sklopu etničnih študij? Prva možna implikacija: bo obravnavi slovenskega narodnega vprašanja lahko sčasoma količinsko (enakopravno) konkurirala študijska obravnava primerov drugih evropskih in izvenevropskih narodov? Druga implikacija: je res dokazljiva oz. sploh možna splošna teoretično metodološka relevantnost etničnih študij za raziskovanje, spoznavanje, ugotavljanje in tolmačenje etničnih/narodnostnih/nacionalnih dejstev v posameznih tako različnih etničnih okoljih širom po svetu?

Eno od načelnih stališč v današnji razpravi je bilo, da ne kaže zaostajati za časom in se je potrebno zlasti prilagoditi tokovom, ki in čeprav jasno vodijo v polno relativizacijo narodnostnega fenomena sploh. Se je že začel proces zavestnega in nadzorovanega odmiranja (tudi) slovenskega naroda? Naj bi INV s svojimi projekti s področja etničnih študij potem (ali pa že zamujamo?) raziskovalno povsem le spremljal in ugotavljal ter prebivalstvu v Republiki Sloveniji in širše tolmačil, kako in zakaj v sami Sloveniji izginja slovenska narodnostna substanca? V svoji zgodovini je moral biti slovenski narod stalno in intenzivno še kako »iredentističen«, če je sploh hotel obstati, obdan vedno z večjimi in močnejšimi narodi. Se bomo, kljub dolgestoletnim tradicionalnim prizadevanjem mnogih slovenskih rodov po obstanku na zemlji domači kot narod slovenski, sedaj kar meni nič, tebi nič vdali tokovom globalnega raznarodovanja? Naj pri tem INV s konceptom etničnih študij, v katerih se slovensko narodno vprašanje nekako razvodnjava, prispeva svoj delež? Ker je to moderno, sodobno, prihaja iz seveda tudi družboslovno znanstveno superiornih (in nam družbeno primerljivih?) Združenih Držav Amerike. In če hočemo biti kot Inštitut mednarodno znanstveno relevantni, se je pač potrebno prilagoditi. Strinjam se, da je potrebna mednarodna primerljivost rezultatov na področju preučevanja narodnih vprašanj, tudi neki ohlapni okvirni metodološki pristopi so lahko koristni, menim pa, da znanstveno ne gre generalizirati etničnih pojavov in ne enotiti metodologije, ki naj jih razkriva. Po drugi strani je preučevanje različnih vidikov slovenskega narodnega vprašanja med samimi slovenskimi znanstveniki različnih disciplinarnih področij zelo dobro razvito, le ti naporji niso bili in niso ustrezno združevani. Tu vidim veliko šanso INV.

Ad 2) Na ravni posebnih tematskih vprašanj, ki jih danes v INV, po mojem mnenju, raziskovalno nedopustno slabo in malo obravnavamo, je vsebinsko področje medetničnih odnosov znotraj Republike Slovenije. Že dolgoletni projekt, ki poteka na INV z naslovom Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru oziroma Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru, se vsebinsko raziskovalno omejuje (za sedaj) le na obmejni prostor med Slovenijo in Madžarsko ter Slovenijo in Italijo, medtem ko notranjost Slovenije ostaja empirično s strani Inštituta tako rekoč povsem neraziskana. Močno sem prepričana, da posamezne ekspertize ne morejo in ne bi smele nadomestiti takega temeljnega projekta. Morda je to prva prioriteta, ki bi jo kazalo v INV projektu vzpostaviti.

Sploh pa je vprašanje projektnih prioritet tako važno, da bi bilo potrebno o tem verjetno posebej razpravljati. Kakor prav gotovo tudi o raziskovanju istih ali podobnih tem z drugimi inštitucijami.

Že ta posebna raven vprašanj, kot tudi seveda najprej dotaknjena splošna ter celotna problematika kadrov in financiranja nujno terjajo vzpostavitev posebnega strokovnega telesa, »polja« na MZT, ki je sicer že obstajalo, pa je precej neodgovorno, že nekaj časa sploh ukinjeno.

Janko Pleterski

O proučevanju slovenskega narodnega vprašanja Danes se to vprašanje ne postavlja več v klasični obliki kot vseobsegajoč problem enakopravnega kulturnega, političnega in tudi gospodarskega obstanka naroda, saj so pogoji tega obstoja z državno osamosvojitvijo bistveno spremenjeni v pozitivnem smislu. Razume se, da ostajajo živi tisti vidiki tega vprašanja, ki se nanašajo na dele naroda v zamejstvu in na Slovence v svetu. Toda za Slovenijo kot narodno državo so aktualni problemi evropskega združevanja, ki se izražajo v alternativi Evropa narodov ali Evropa držav. Vsa zgodovinska izkušnja Slovencev kot majhnega in nedržavnega naroda govori o tem, da jim zgolj kulturna utemeljenost brez teritorialno politične ne zagotavlja obstoja, ki bi bil zanje varen in ne bi zahteval nenehnega upiranja asimilaciji velikim in civilizacijsko vladajočim narodom v Evropi. Tudi mali narodi naj v njej trajno domujejo pa četudi bi za to potrebovali trdnejšo oporo v nacionalni državi (ali kakšni drugi obliki javne organiziranosti in obenem zajamčenega priznanja ozemeljske zakoreninjenosti) kot pa se to morda zdi neobhodno velikim. Tudi v Združeni Evropi naj za Slovence (sploh za male narode) velja tisti poudarek, s kakšnim so se do nedavna upirali asimilaciji v razpadlih večnarodnih federacijah, namreč da vanje niso vstopili, da bi v njih izginili, marveč da bi v njih živeli. Če so jih minule federacije v tem razočarale, je treba znanstveno preučevati, kaj je tisto, kar jim podobno razočaranje lahko prihrani v Združeni Evropi.

V tej luči naj INV pristopa tudi k drugim področjem svojega raziskovanja. Zato se *preučevanje odnosov na že danih narodno mešanih ozemljih* ne bi smelo obračati skoraj izključno le k problemu preprečevanja konfliktov, kakor se to dogaja danes pod vplivom ekscesnega nacionalizma, ko postaja sumljiva že sama narodnost in uveljavljanje narodnosti kot vrednote. V prvo vrsto je treba postavljati vprašanje, kaj prinaša življenje v takšnih skupnostih dobrega s pogojem, da v njih ni asimilativnih pritiskov.

V isti luči tudi izostrovati jasnost izhodišč pri obravnavanju sistemov manjšinske zaščite: ne gre za to, da bi se asimilacija manjšin pač le 'civilizirala'. Nasprotno! Gre za njihovo varovanje pred asimilacijo, ker je ta že sama po sebi izgubljanje nenadomestljivih človeških vrednot, in ker izkušnje dokazujejo, da je asimilacija manjšin na domačem pragu praviloma rezultat vsaj strukturnega nasilja, če že ne kar neposrednega. Tukaj je izkušnja Slovencev v zamejstvu posebno pomembna in bi jo bilo tudi v bodoče potrebno posredovati Evropi ne le kot kritično zavračanje v interesu prizadetih, ampak poudarjeno kot prispevek k utrjevanju temeljev evropskega sožitja.

Posebna pozornost naj velja *študiju učinkov interkulturalizma* (preučiti in poudariti izkušnje zamejskih Slovencev), s perspektivo predvidevanja problemov, ki se bodo po omiljenju (padcu) državnih meja pokazali za Slovenijo v celoti.

V kontekstu omenjenih problematik zaznavati *nove možnosti preseganja asimilacijskih pritiskov* nemškega in italijanskega jezika na slovenskega, ki jih prinaša (bo prinesla) množična uveljavitev angleščine kot nadnarodnega jezika.

Nekaj aktualnih tem za preučevanje: Učinki slov. vladne politike do zamejstva 1990-1999; slovenske stranke in narod danes in jutri; Katoliška cerkev na Slovenskem in narod danes in jutri.

Janko Prunk

Moj pogled na Inštitut za narodnostna vprašanja. Menim, da ima tako pomembna inštitucija, kot je Inštitut za narodnostna vprašanja svojo čvrsto mesto in perspektivo v razvoju slovenske znanosti in slovenske družbe na splošno.

Inštitut proučuje probleme neke ključne entitete sodobnega sveta – narod v vseh emanacijah in delovanju na vseh svojih področjih in ravneh. Inštitut za narodnostna vprašanja ima v slovenski družbi in celo v evropskih merilih svoje pomembno mesto, svojo tradicijo in s svojim znanstvenim-raziskovalnim in dokumentacijskim prispevkom svoje zgodovinske zasluge.

Narod kot zgodovinski pojav še nadalje ostaja pomembna entiteta sodobnega in prihodnjega sveta, tudi po politični in gospodarski integraciji Evrope. Ta zgodovinsko-družbeni pojav bo potrebno tudi vnaprej znanstveno proučevati in to interdisciplinarno. Takšno prepričanje o interdisciplinarnosti proučevanja naroda, narodnega in nacionalizma je danes uveljavljeno v evropski družboslovni in humanistični znanosti.

Slovenski Inštitut za narodnostna vprašanja se s temi problemi že vse od svoje ustanovitve ukvarja interdisciplinarno in je tako verjetno prva slovenska interdisciplinarna znanstvena institucija, čigar teoretične in praktične izkušnje je potrebno razvijati naprej. Čudi nas lahko le, da je v preteklih dveh desetletjih usoda inštituta večkrat visela na nitki.

Nekaj je bilo krivo obče nerazumevanje politike in nezainteresiranost oziroma spori v znanstveni srenji. Še najbolj pa je usodo Inštituta ogrožala slaba - slabo kvalificirana kadrovska sestava Inštituta, ki ni dajala želenih in zahtevanih znanstvenih rezultatov.

Mnenja sem, da se je v zadnjih letih Inštitut za narodnostna vprašanja kadrovsko-kvalifikacijsko zelo izboljšal in je sposoben izvajati in že izvaja znanstvene raziskave in izdeluje strokovne ekspertize v narodnostnih etničnih in manjšinskih problemih. Inštitut se je tudi organizacijsko vodstveno konsolidiral

in učvrstil svojo domovinsko pravico v družbenih slovenskih znanstvenih inštitucij in v očeh Ministrstva za znanost, in tehnologijo, ki zagotavlja glavna finančna sredstva za inštitutovo delo.

Usmeritev inštituta in njegov perspektivni plan, ki ga je podalo vodstvo Inštituta za narodnostna vprašanja, kaže na zavedanje vse širine raziskovalnega področja, zlasti na mednarodne dimenzije in naloge. Pri tem pa želim izrecno poudariti, da se mora Inštitut za narodnostna vprašanja pri vsem tem zavedanju vsak trenutek zavedati, da je njegova osnovna naloga proučevanje slovenskega narodnega vprašanja v vseh pojavnih oblikah.